

Учитель _____

Урок № 3

Дата _____

Клас _____

Календарно-обрядові пісні літнього циклу: «У ржі на межі», «Ой біжить, біжить мала дівчина», «Проведу я русалочки до бору», «Заплету віночок», «Ой вінку мій, вінку», «Купайло, Купайло!»

Мета: ознайомити учнів з календарно-обрядовими піснями літнього циклу;

розвивати вміння виразно і вдумливо читати їх, коментувати їхній зміст;

формувати прагнення вивчати оригінальну творчість народу; виховувати пошану до праці, до загальнолюдських цінностей.

Обладнання: ілюстрації до календарно-обрядових пісень літнього циклу, аудіо записи.

Теорія літератури: народні пісні, їх види; календарно-обрядові пісні; купальські пісні, повтори (рефрен), анафора

Перебіг уроку

I. Повідомлення теми та мети уроку

II. Мотивація навчальної діяльності

III. Актуалізація опорних знань

Перевірка домашнього завдання.

1. Розповідь про народні пісні, їх види, виконавців.
2. Класифікація календарно-обрядової поезії.
3. Огляд ілюстрацій.
4. Допишіть речення.

Русалки - це...

Цвіт папороті розцвітає...

Князями простих людей називають у...

Останній сніп на жнивах прикрашали і...

Купальське свято вшановувало природні стихії...

IV. Формування і вдосконалення умінь та навичок

Учитель. Діти, а коли в селах прикрашають зеленим гіллям хати, травою (татаркою) встеляють підлогу?

Учень. Під час Зеленої неділі чи християнського свята Трійці.

Учитель. Правильно. Отже ми можемо потрапити на свято, яке називається «Зелена неділя». А прикрашати на це свято житло зеленими гілками, квітами та посипати підлогу пахучими травами, вважали наші предки, потрібно проти всяких ворожих сил природи - мавок, русалок, утоплеників. Зелені свята тривали тиждень. У перший день свята дівчата йшли в поле чи в ліс і там «завивали вінки - на всі Святки», при цьому вони співали пісні.

Зелені свята співпадають із русальним тижнем. Цей тиждень русалки могли бути серед людей. Але на перший день Петрівки відбуваються проводи русалок.

Дівчата ходять по полях із розплетеними косами і вінками на голові, співаючи русалкам проводи.

Повідомлення учня про русальні пісні.

Русальні пісні

Русальні пісні виконувалися під час обрядів, пов'язаних із «Зеленими святами» чи «Клечальною неділею» (кінець травня – початок червня). Самі епітети «зелений», «клечальний» вказують на особливість цього свята – вшанування зеленого світу рослинності, яку наші предки одухотворяли. Так само, за стародавніми уявленнями, й люди помертньо

могли ставати рослинами або людиноподібними духами, що знаходили собі притулок у лісах, полях, водах. Свято називалося ще «русальний» або «мавський» тиждень, під час якого ці фантастичні істоти показувалися на селі.

Віра в русалок, котрих народна фантазія наділила надзвичайною красою і підступним характером, виявилася досить стійкою. У багатьох народів Європи залишилися легенди, перекази, балади й обрядові пісні, в яких згадуються мавки (нявки), русалки – струнки зеленоокої й русокоєї дівчата в легкому прозорому вбранні, уквітчані водяними лілями чи польовим зелом. Вони можуть сприяти або шкодити людині в її господарських справах; їх улюблене заняття – водити танки, або, побачивши необережних юнака чи дівчину, що опинилися серед них, втягувати у свої ігрища і залоскотувати до смерті, через що русалок іноді звали ще «лоскотухами» або «лоскотарками». Проти них були й відомі обереги – деякі види зілля (часник, полин), що їх русалки не переносили й утікали.

Замаюючи хати й подвір'я, водячи з піснями по селу прикрашену зеленню дівчину – «тополю», наші предки вишановували рослинний світ і своїх прародичів у ньому. Ще й досі в деяких українських та білоруських селах на Поліссі в останній день зелених свят «випроводжують русалок із села» - дівчата й жінки у віночках, узявшись попід руки, утворюють щільний ряд, перегороджуючи вулицю, і простуючи нею в напрямі лісу, поля чи водоймища під спів: «Проводили русалочок, проводили, щоб вони до нас не ходили, да наших дівочок не ловили...». Вважається, що віночки, кинуті на город, сприяють збільшенню врожаю – це одне з вірувань у магічний вплив на сили природи.

Пісні русального циклу – ліричні, повні радості буття, вони славлять світло, простір. Відчуття духовного здоров'я. Героїні пісень – дівчата, настрій яких співзвучний із розквітаючою природою.

Учитель. Це поетичне свято відбувається в пору, коли вся природа буяє, цвіте. Пригадайте, Різдво святкували в період зимо-вого сонцестояння, а в період літнього сонцестояння святкували Івана Купала - одне з найпоетичніших обрядово-календарних дійств. З'явилося воно ще за часів язичницьких вірувань. Наші далекі предки в такий спосіб возвеличували розквіт літа, оспівували природу, людські взаємини.

(Заздалегідь підготовлені учні розповідають про це свято де-тальніше.)

1-й учень. У давнину Купала (Купайло) вважався богом родючості, урожайного літа, лікарських рослин та добробуту. Проводять купайлівський обряд увечері з 6 на 7 липня. Традиційним місцем святкування переважно були береги річок.

Дівчата потайки від хлопців плели вінки із живих квітів. Крім того, потрібно було зробити «Купало», прибрати його квітами.

Коли вогонь розгорявся, починалися ігри та забави навколо вогнища. Хлопці стрибали через нього. Хто вище скочить - щасливий буде. Закохані стрибали парами, намагаючись не випустити руку з руки: якщо це вдавалося - значить молодята поберуться. І ще стрибали для того, щоб вогонь очистив тіло від хвороб.

2-й учень. Дівчата йшли до води і пускали на неї віночки зі свічечками. Якщо вінок приставав до ближнього берега - доля мала ошчасливити подружнім життям в рідному селі, коли ж відпливе на той бік - повинні були прийти свати із сусіднього, а якщо вінок крутився на місці - дівчина мусила ще побути «в дівках».

3-й учень. Цієї ночі молодь купалася, обливалася водою, гуляла по росі у травах по пояс. Ще й досі кажуть, що навіть сонце в цей день вранці купається.

На світанку дівчата й молодіці збирали зілля. Вважалося, що тоді

воно має чудодійні властивості і його можна використовувати для лікування, а також для чарування.

1-й учень. Існує багато повір'їв про те, що свято Купала було особливим і для відьом. Люди казали, що в цю ніч вони на-бираються сили на цілий рік, їх можна побачити і навіть покарати. Щоб вигнати всіх відьом із села, квітами прикрашали вільхову гілку, виносили її з піснями за село і спалювали.

Зі святом Купала пов'язано чимало легенд про цвіт папороті. Існує повір'я, що папороть цвіте тільки у ніч на Івана Купала, а той, хто зірве цвіт папороті, обов'язково буде щасливим.

Учитель. Отже, бачимо, що Івана Купала - це гімн життє-дайним силам природи. І хоча ми втратили давні глибинні корені цього свята, проте форма купальських обрядів дійшла до наших часів, і ми повинні їх берегти, як перлину нашої культури.

Виразне читання

Учитель або учні виразно читають русальні пісні «У ржі на межі», «Ой біжить, біжить мала дівчина», «Проведу я русалочку до бору».

Бесіда за питаннями

Якими за характером постають русалки з цих пісень?

Які інші види фольклору використовуються в русальних піснях? (Загадки)

З яким жанром усної народної творчості споріднені русальні пісні? (З казками)

Слово вчителя

Як ви, напевне, помітили, у календарно-обрядових піснях часто трапляються повтори – на початку і в кінці рядків. Це теж художні засоби – анафора та рефрен, які допомагають звернути увагу на певні вирази, виділити їх. Давайте запишемо, що означають ці поняття в зошити.

Словникова робота (записати у зошити)

Анафора – повторення окремих слів чи словосполучень на початку віршових рядків, строф, або речень (у прозових творах)

Рефрен – повторення якогось рядка або низки рядків у кінці строфи.

Робота в парах

Один учень з русальних пісень виписує приклади анафори, інший – приклади рефрену, потім вони обмінюються інформацією, відповіді за-слуховуються.

Бесіда за питаннями

Опишіть Купайла, додавши за власною уявою різні деталі.

Яка роль віночка у купальських піснях?

Чи трапляються у цих піснях анафори, рефрени і яка їхня роль?

V. Підсумок уроку

Бесіда

1. Про що ж ви дізналися під час нашої мандрівки в минуле? З якими народними обрядами познайомились?
2. Як називаються пісні, що співали під час обрядів?

VI. Домашнє завдання

1. Виразно читати календарно-обрядові пісні літнього циклу.
2. Повторити вивчений матеріал про календарно-обрядові пісні.
3. Записати у словнички літературознавчих термінів визначення: народна пісня, рефрен, анафора.